

KÜLTÜR VE KİŞİSEL DENEYİM: BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK OTOETNOGRAFI

Halil Çelik¹

ÖZET

Otoetnografi son zamanlarda nitel araştırmanın popüler bir formu haline gelmiştir. Otoetnografi temel veri olarak araştırmacının otobiyografik malzemesini kullanan bir etnografik soruşturma ve sosyal bağlam içinde “kendi”nin yerleştirildiği kişisel anlatı (kendini anlatma) formudur. Otobiyografi ve anı gibi diğer kişisel anlatı yazılarından farklı olarak otoetnografi, araştırmacının davranış, düşünce ve deneyimlerinin toplumun diğer üyeleriyle ilişkisi içinde yorumlanmasının ve kültürel analizin önemini vurgular. Otoetnografi, Bu otobiyografi ve etnografya birleştiren araştırma ve yazma yöntemlerini içermektedir. Terim, bu ikili anlamıyla, kişinin kendi grubuna yönelik etnografik çalışmasına veya etnografik gözlem ve analizi içeren otobiyografik yansımalara göndermede bulunur.

Anahtar kelimeler: Etnografi, otobiyografi, otoetnografi

CULTURE AND PERSONAL EXPERIENCE: AUTOETHNOGRAPHY AS A RESEARCH METHOD

ABSTRACT

Autoethnography has recently become a popular form of qualitative research. Autoethnography is an ethnographic inquiry that utilizes the autobiographic materials of the researcher as the primary data and a form of self-narrative that places the self within a social context. Differing from other self-narrative writings such as autobiography and memoir, autoethnography emphasizes cultural analysis and interpretation of the researcher’s behaviors, thoughts, and experiences in relation to others in society. It included methods of research and writing that combine autobiography and ethnography. The term has a dual sense and can refer either to the ethnographic study of one’s own group(s) or to autobiographical reflections that include ethnographic observations and analysis.

Key Words: Ethnography, autobiography, autoethnography

---

¹ Hukukçu, Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimi Doktora Öğrencisi

"Yalnız bir kere dilsiz kaldım, biri bana, kimsin sen? diye sorduğu zaman" *Halil Cibran*²

Giriş

Antropolojik bir yaklaşım olan etnografi, "kültür ve gündelik hayatın anlamına" odaklı bir araştırma yöntemidir. Otoetnografi ise, yaygın biçimde ve kısaca, araştırmanın konusuna yönelik olarak araştırmacının, bulunduğu çevrede, içinde bulunduğu olay ya da olguda kendini araştırması olarak anlaşılmaktadır.

Bu yazıda, otoetnografi kavramına genel bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda; öncelikle otoetnografinin de içinde bulunduğu nitel araştırma paradigması üzerinde durulacak, bu gelenek içinden geliştirilen ve gitgide sanat formlarıyla ifade edilmeye başlanan otoetnografinin "bilme biçimleri" üzerinden inşa edildiği epistemolojisi incelenecektir. Yazının devamında otoetnografinin ne olduğu, hangi kavramlarla ilişkili olduğu ve etkilediği alanlar üzerinde durulacak ve yöntem üzerine getirilen eleştirilere değinilecektir.

1. Nitel Araştırma ve Etnografi

19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında pozitivist araştırma yöntemi, toplumsal ve kültürel olayların doğa olayları gibi neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde ve nicel düşünceye dayalı olarak anlaşılamayacağı ve insan davranışlarını ve kültürünü araştırmanın niteliksel bir yaklaşım gerektirdiği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Franz Boas'ın, kültürün algının şekillenmesindeki rolünü vurgulamasından neredeyse yüz yıl sonra, Fetterman'ın tanımıyla "bir grup ya da kültürü betimleme sanat ve bilimi" olan etnografi, yeniden sosyal ve kültürel bilimlerin ilgisini çekmiş ve giderek yayılmaya başlamıştır (Kartarı, 2013, s.199).

Etnografinin tarihsel gelişimine "sömürgeleştirme" üzerinden bakan Robin Patric Clair (2003), dört evre (dalga) tespit etmekte ve dördüncü evrenin NAFTA vb. gibi politika ve uygulamalar yoluyla kapitalizmin küreselleştiği yeni-sömürgecilik dönemine tekabül ettiğini belirtmektedir. Bu evrede ortaya çıkan postmodern dönüm noktasında, postmodern

---

² Halil Cibran'ın Sand and Foam şiirinden. Orjinali: "Only once have I been made mute. It was when a man asked me, "Who are you?" Çevirisi, Cahit Koytak'a ait.

etnograflar dil, söylem, metin ve sembol sistemlerini öncekine göre daha ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmektedirler. Böylece, söylem artık sadece kültürü anlamak için bir araç olmanın ötesinde bizatihi kültürün kendisi olmaktadır.

Etnografi, günümüzde, araştırmacının incelediği topluluğun yaşamına yoğun, etkin ve uzun süreli katılarak, yüz yüze görüşerek bu yaşamlara dair iktisadi, siyasi ve kültürel boyutları derin ve ayrıntılı yansıtmaya çabası olarak anlaşılmaktadır. Bu amaçla, insanlar kendi zaman ve mekanları ve günlük yaşamları içinde incelenir; dolayısıyla etnografi, araştırma nesnelerini “doğal habitat”ları içinde inceleyen natüralist bir yaklaşımdır. Etnografik araştırma sırasında, araştırmacı içinde bulunduğu ortamın tüm yönlerine dikkat yöneltir ve katılımcı gözlem, mülakat ve derinlemesine mülakat gibi yöntemler kullanarak toplumsal gerçekliğe dair bilgi toplar (Gamze Yücesan-Özdemir, 2004, ss.95-96).

1.1.Nitel Araştırma

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kabul edilen, iki hakim paradigma bulunmaktadır. Bunlar; nesnelliği (objektivizm) ve gerçekliği (realizm) temel alan ve nicel araştırma geleneğinin temel paradigmasını oluşturan pozitivism ile özellikle 19. yy’ın son dönemlerinde atağa geçmiş olan ve bilimsel bilginin bireylerin çoklu görüşlerinden oluşabileceğini savunan post-pozitivism anlayışına dayalı nitel araştırma geleneğidir (Özdemir ve İnan, 2013). Guba ve Lincoln (1994)’a göre, bir paradigma, başlangıç veya nihai ilkelerle ilgili düşünceler-inançlar dizisi olarak görülebilir.

Nicel araştırma geleneğinden nitel araştırma geleneğine geçişi, pozitivist paradigmadan alternatif paradigmalara doğru bir ‘paradigmatik dönüşüm’ içinde değerlendiren Guba ve Lincoln’un, pozitivist paradigmaya eleştirel yaklaşan ve/veya karşıt olan diğer paradigmatik yaklaşımları sınıflamaları sadece post-pozitivism ile sınırlı değildir. Bu sınıflandırmaya göre alternatif yaklaşımları, *post-pozitivism*, *eleştirel teori* ve *inşacılık* olarak belirtmek mümkündür (Kuş, 2007, ss.20-23).

Etnografik yöntemin (ve otoetnografinin) de içinde yer aldığı nitel araştırma geleneği, gerçekliğin araştırmacı tarafından kurulduğu; gerçekliğin anlaşılmasında söz konusu gerçeklik ile etkileşim içerisinde olunması gerektiği; gerçekliğin araştırmacının kendi öznel değerleri perspektifinden kavranması ve araştırma raporunda kişisel bir dil kullanılması gerektiği varsayımlarından hareket etmektedir (Murat Özdemir, 2010, ss.325-326). Denzin ve

Lincoln'un (1994) belirttikleri gibi, nitel kelimesi; nicelik, kapsam, yoğunluk ya da frekans terimleriyle kesin olarak sınıp ölçülemeyen süreçlere ya da anlamlara vurguda bulunur (Kuş, 2007, ss.20-23). Nitel araştırmanın bir diğer temel özelliği ise, bilginin inşa edilmesi sürecinde izlediği yoldur. Nitel araştırma, bilgiye tümevarım yöntembilimini kullanarak ulaşmaya çalışmaktadır. İstatistiksel veri analizine dayalı nicel araştırmanın aksine nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır. Dolayısıyla nitel araştırmayı insanın, kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamak mümkündür (Murat Özdemir, 2010).

Otoetnografinin sosyolojideki izdüşümü olarak nitelendirilebilecek "etnometodolojik yöntem" 1970'li yıllarda kendilerini etnometodolog olarak isimlendiren bir grup sosyolog (Douglas, Schutz, Garfinkel ve Goffman) tarafından geliştirilmiştir. Etnometodologlara göre sosyal olayların ya da bireylerin davranışlarının anlaşılması için insanların olayları algılayış biçimlerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu anlayışa göre davranışların gerisinde insanların bireysel amaçları ve sahip oldukları değer yargıları bulunmaktadır. Etnometodolojik analizde araştırmacı kendisini günlük yaşamlarını incelemiş olduğu bireylerin yerine koymakta ve bu kişilerin davranışlarını, algılarını ve topluma bakış açılarını anlamaya çalışmaktadır. Daha değişik bir ifade ile etnometodolojik analiz, bireylerin kendi durumlarını nasıl algıladıklarını ve tanımladıklarını araştırmaktadır. Dolayısıyla bu analiz biçiminde bireylerin öznelliği ve algı dünyası öne çıkmaktadır (Murat Özdemir, 2010, s.338)

1.2.Bilme biçimleri, Sanat ve Otoetnografi

Norman Denzin ve Yvonna Lincoln, günümüzde nitel araştırmanın sekizinci uğrağında (moment) olduğumuzu, bunun bir anlamda, üçüncü ve dördüncü uğrak olarak nitelendirdikleri 1970 ve 1980'lerdeki temsil krizi ve bulanık türlerin gelişimine tekabül eden döneme geri dönüş anlamına geldiğini ve kimi araştırmacılar tarafından farklı, sanat-temelli (artbased) ve düşünümsel (reflexive) araştırma formlarının kullanılmaya başlandığını öne sürmektedirler. Ancak yine de bu yeni bir çağdır zira dağınık, belirsiz, çoksesli (multivoiced) metinler, kültürel eleştiri ve yeni deneysel çalışmalar yaygınlaşmaktadır ve bu eğilim araştırma sahası, analiz ve metinlerarası temsilin düşünümsel formları kullanmasıyla artarak devam edecektir (Denzin ve Lincoln, 2005, ss.18-26).

İçinde bulunduğumuz evreye “bilme biçimleri” üzerinden bakan Heron ve Reason’un epistemolojik yaklaşımı, çeşitli bilme biçimleri tanımlamakta, aralarındaki ayrıma odaklanmaktadır. Heron ve Reason’a göre dört bilme biçimi vardır ve bunların; önermesel (kavramsal) bilme, deneyimsel (hissedilen) bilme, sunumsal (sembolize eden) bilme ve pratik (“nasıl”a ilişkin) bilme olduğunu ifade etmişlerdir (Liamputtong ve Rumbold, 2008).

Carolyn Ellis ve Art Bochner, otoetnografi terimi altında topladıkları bu alanın şaşırtıcı boyut ve çeşitliliğine genel bir bakış açısı kazandırmış ve araştırmalarında bazı sanat formlarından faydalanmışlardır. Sanat-temelli görsel ve performatif araştırma metodları edebi sanatları kullanan araştırmanın gerisinden gelse de, özellikle sosyoloji ve eğitim olmak üzere çeşitli bağlamlar içinde ortaya çıkmaya başlamıştır (Liamputtong ve Rumbold, 2008).

2. Etnografik Otobiyografi : Otoetnografi

2.1. Otoetnografi Nedir?

İlk kez Heider (1975) tarafından kullanılan otoetnografi terimi, Ellis ve Bochner’e göre, uzun bir dönem boyunca, sosyal bilimler araştırmalarında “otobiyografik uygulamalar” anlamına gelmekteydi (Chang, 2008). Yine onlara göre, 1980’li yıllarda postmodernizmin uyandırdığı “güven krizi”, sosyal bilimlerde reform yapmak için yeni fırsatlar doğurdu ve sosyal bilimlerdeki araştırma form ve amaçları üzerinde yeniden düşünmeyi sağladı (Ellis, Adams ve Bochner, 2011).

Gelinen noktada, otoetnografi kısaca (Ellis ve Holman Jones’a göre), kültürel deneyimi anlamak amacıyla kişisel deneyimin betimlenmesi ve sistematik olarak analiz edilmesine yönelik bir araştırma ve yazma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bochner, otoetnografinin, kişiseli kültürel bağlayan, bilincin çoklu katmanlarını gösteren bir tür otobiyografik yazım olduğunu belirtir (Porter, 2004). Otoetnografi yapmak ve yazmak isteyen bir araştırmacı, otobiyografi ve etnografyanın ilkelerini kullanır. Bu nedenle otoetnografinin, bir yöntem olarak, hem bir süreç hem de bir ürün olduğu belirtilmektedir (Ellis vd. 2011, s.1).

Otobiyografi yazarları, genellikle ve sıklıkla, epifaniler (epiphany) hakkında yazarlar. Epifaniler, hatırlanan, kişinin hayatını önemli ölçüde etkilediğinin bilincine varılan momentler, yaşandıktan sonra artık hayatın eskiden olduğu gibi kalamadığı olaylar, kişiyi

yaşanan deneyimi analiz etmeye zorlayan varoluşsal kriz zamanlarına tekabül eder (Ellis vd. 2011, s.3).

Denzin'e göre, kişilerin yaşamlarında iz bırakan bu yaşam deneyimleri aslında birer etkileşim uğrağıdır. Belirli bir deneyimin yaşandığı bu uğraklara Denzin de, James Joyce'un da kullandığı "epifani" adını verir. Denzin, dört epifani formundan söz eder: Major, birikimli, minör-aydınlatıcı, yinelenmiş. *Major epifani* kişinin yaşamında tam anlamıyla bir dönüm noktası iken *birikimli epifani* birdenbire değil fakat ardarda gelen bir dizi olayın sonucunda deneyimlenen bir uğraktır. *Minör-aydınlatıcı epifani* bir ilişki veya durumun altında yatan problem ve gerilimlerin kişi tarafından birdenbire kavranılması, *yinelenmiş epifani* ise kişinin geçmiş yaşamında deneyimlediği, ama anlamını çok daha sonra, aynı deneyimi bir kez daha yaşadktan veya anımsadıktan sonra fark ettiği bir durumdur (Çelebi, 1994).

Her ne kadar ilk planda kişinin karşılaştığı belirli bir bunalımın arkasından ortaya çıkan, ve bundan dolayı da kişisel bir uğrak gibi görünse de, kişinin her zaman bir grubun, giderek daha geniş yapıların birer üyesi olması yüzünden, epifani kişisel bir deneyimlemenin ötesine, kamusal alana da izlerini yayar. Böylece kişisel bir sorun birdenbire kamusal bir konu haline gelir: Eşinden dayak yiyen bir kadının evinden kaçıp polise sığınmasında veya bir alkoliğin alkolizm tedavi merkezine gitmesinde olduğu gibi. Dertler, alkolik olmak veya şiddete maruz kalan eş olmak gibi kişisel konulardır. Kamusal olanlar ise kamusal konularla ve kadın sığınma evleri veya alkolik tedavi merkezleri gibi kurumsal yapılarla ilgilidir (Çelebi, 1994).

Etnografi araştırmacıları; kültürle ilişkili pratikleri, ortak değer ve inançları inceler, gerek incelenen kültürün üyelerinin ve gerekse yabancıların o kültürü anlamalarını sağlamak amacıyla deneyimlerini paylaşırlar. Otobiyografi ve etnografinin birleştiği bir yöntem olarak otoetnografi'de ise; bir kültürün parçası olmak veya belli bir kültürel kimliğe sahip olmaktan kaynaklanan ya da bu yolla olanaklı kılınan epifaniler hakkında, seçici ve geçmişe dönük bir biçimde yazılır (Ellis vd., s.3).

2.2. Metot ve Teknik

Otoetnografi; etnografide olduğu gibi, otobiyografik deneyimlerin altında yatan kültürel anlayışı bulma amacı gütmektedir. Bu etnografik içeriği yakalayabilme doğrultusunda otoetnografik araştırmalarda; geleneksel etnografik veri toplama yöntemleri ve veri analizi yöntemleri kullanılmaktadır (Özdemir ve İnan, 2013).

Reed Danahay, otoetnografinin, yerli (native) antropolojisi, etnik otobiyografi ve otobiyografik etnografi olmak üzere üç çeşidinden söz etmektedir (Chang, 2008). Ellis vd. (2011) ise; otoetnografi formlarına, yerli etnografisi, anlatı etnografisi, düşünümsel görüşmeler, interaktif görüşmeler, topluluk etnografileri, birlikte-yapılandırılan anlatılar ve kişisel anlatıları örnek olarak göstermektedir.

2.3.İlişkili Kavramlar: Performans ve Düşünümsellik

Etnografi ile performansı ilişkilendirmede, etnografyada performansa alan açmada Victor Turner önemli katkı sağlamıştır: Metnin dünyasından performansın dünyasına (Conquergood, 1991) Turner, insanı “homo performans”, insanları performans icracıları (performer) olarak nitelendirmiştir. Etnografik araştırmada performansın yükselişi, teori ve metottan eyleme (act), performansa geçiş, performansa dayalı etnografya kavramını ortaya çıkarmıştır. Performans etnografisi iki temel fikir üzerinde yükselir: Kimliklerimiz ve gündelik pratiklerimiz sosyal ve kültürel kuralların çevrelediği alan içinde yapılan bir dizi (bilinçli ya da bilinçdışı) performans tercihleridir; katılımla ve performans yoluyla öğreniriz (Jones, 2005, ss.764-770).

Artık otoetnografi yazma, otoetnografik performans olarak anılmaya başlanmış, yaratıcılık öne çıkmıştır (Spry, 2001, s.706). Hayat hikayelerinin sosyal, kültürel ve politik bağlamdan ayrılmasının imkansız olduğuna işaret eden performatif olma kavramı, bu hikayelerin anlatılma anında yeniden ve yeniden yaratıldığını da vurgulamaktadır. Bir performans olarak kişisel anlatı, sanat ve hayat arasındaki ayrımın basit bir biçimde ve çok da kolaylıkla yapılamayacağı kabulüne dayanmaktadır (Jones, 2005, ss.774-781).

Performatif otoetnografi tekniklerine örnek olarak, sanatla da ilişkili olan ekfrastik eleştiri (ekphrastic criticism) gösterilebilir. Tasvir anlamına gelen Yunanca deyim (ekphrasis), bir sanat formunda üretilen eserin başka bir sanat formunda yeniden üretilmesi, yorumlanması olarak anlaşılakta, özellikle, görsel bir sanat eserinin dilsel-metinsel bir formda temsiline göndermede bulunmaktadır (Bennett, 2008). Eleştirel ekfrasis; mimesis (taklit) ve poiesis (yaratım) yoluyla kinesis (hareket)’e ulaşan bir performans çalışmasıdır (Jones, 2005, s.769).

Otoetnografi için önem taşıyan diğer bir kavram da düşünümsellik (reflexivity)’tir. Bourdieu’ya göre düşünümsellik, öznenin özneyi düşünmesi, düşünme esnasında, eleme suretiyle düşünüleni seçen öznenin, düşünmediği, elediği düşünceleri de hesaba katarak

düşünmesidir. Düşünümsellik kavramının Bourdieu sosyolojisindeki anlamı; alan, habitus, doxa, sermaye gibi diğer kavramlarla ilişki kurularak ortaya çıkarılabilir. Düşünümsellik, bir bütün olarak entelektüel veya akademik alanın organizasyonunun bu alan içinde üretilen bilgiyi nasıl etkilediğini görme fırsatı sağlar (Calhoun, 2007, s.20). Eleştirel etnografide düşünümsellik; araştırma öznesinin gerçekliği kurduğu ve onun deneyim, gözlem ve söyleminin ötesinde veya ondan bağımsız bir gerçekliğin bilinebilirliğini reddeden postmodern bir düşünümselliğin aksine, araştırma öznesi ve nesnesinin birbirini kurduğu gerçekçi bir düşünümselliği kabul eder. Dolayısıyla eleştirel etnografi, araştırma öznesinin araştırmayı nasıl etkilediğini görme noktasında dönüp kendine bakması, kendini incelemesi ve düşünümsel olması gerekliliğini kabul eder (Gamze Yücesan Özdemir, 2001).

2.4. Kaygı ve Etik

Otoetnografi yazımında kaygıya yol açan çeşitli problemlerle karşılaşıldığı literatürde de kabul edilmektedir. “İlişkisel Etik” (Relational Ethics) olarak isimlendirilen bu durumun iki boyutu bulunmaktadır. Araştırmacının seçtiği konunun dış alemde yaratacağı etki ve yol açacağı tepkiler birinci boyutu oluşturmaktadır. Araştırmacı toplumdaki yalıtık bir biçimde yaşamamakta ve genellikle araştırmasını bir üniversite ya da araştırma kuruluşu içinde gerçekleştirmektedir. Üniversite içinde sigara karşıtı bir araştırma yapılması ve bu araştırmanın sigara karşıtı bir kampanyaya dönüşmesi halinde, sigara üreticisi şirketlerin üniversiteye yapacağı mali katkıdan kaçınabilmesi, bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Araştırmacı tarafından kendi başına ve adına yapılsa da, çalışma, başkaları adına, bu örnekte üniversite adına yapılmış gibi bir etki doğurabilmektedir (Ellis vd., 2011, s.7).

İkinci boyut ise; anlatılan kişisel deneyimlerin başkalarını da ilgilendirmesi, onların mahremiyetini ihlal etmesi konusuna ilişkindir. Örneğin, annesiyle ilgili bir anlatı yazan araştırmacının annesinin kimliğini gizlemek, anlatının anlam ve amacını değiştirmeden mümkün olamayabilmektedir (Ellis vd., 2011, s.7). Sarah Wall., otoetnografi yazma sürecinde bu sorunu bizzat yaşamış ve yaşadıklarını anlatmıştır. Evlat edinen bir anne olarak bu deneyimi otoetnografiyi kullanarak yazmak istemiş, yazım sürecinde, “dürüst bir biçimde herşeyi anlatıp anlatmamak” kaygısını yoğun biçimde yaşadığını söylemiştir. Anlatırsa, evlat edinme konusundaki yanlış kanıları güçlendireceği endişesini taşımış, oğlundan izin almasına rağmen, oğlunun mahremiyetine müdahale edeceğinin bilincinde olmak yazım sürecinde hesaplaşmak zorunda kaldığı önemli bir ahlaki problem olarak ortaya çıkmıştır. Takma isim

kullanıp kulanmama konusunda kararsız kalmış, sonunda kişisel deneyimini yazmış, ancak yazdığı otoetnografiyi yayımlamama kararına varmıştır (Wall, 2008).

Anlatılan kişisel deneyimle ilgili bir başkası söz konusu olmasa da, bizatihi anlatıcının kendi mahrem alanını koruma isteğinin de araştırmacıda kaygıya yol açma potansiyeline sahip olduğu öne sürülebilir. Mahremiyetin ifşası ve araştırmanın dış alemde yapacağı tesirler, araştırmacının otosansür uygulamasına da neden olabilecektir. Bütün bunlar, kişisel anlatının, gerçek olaylara ve bu olayların tanıklığına dayandığı, kanıt sunduğu iddiasının güçlü biçimde savunulamayacağını da göstermektedir.

2.5. Tüketici Araştırmaları ve Belgesel Sinema

Otoetnografinin; antropoloji, sosyoloji, psikoloji, edebi eleştiri, gazetecilik ve iletişim biliminde kullanılan araştırma ve yazma pratiği olduğu belirtilmektedir (Jones, 765). Nitel araştırma, bu kapsamda otoetnografi, pazarlama ve tüketici araştırmalarında da kullanılmaktadır.

İşletmeler örgüt ya da tüketici araştırmalarını giderek daha fazla sayıda sosyolog, psikolog ve filozofa yaptırmaya başlamış, nitel araştırma yöntemleri gerek iş dünyasında gerekse yabancı akademik literatürde oldukça popülerlik kazanmıştır (Dedeoğlu, 2003). Örneğin, rekreasyon araştırmalarında otoetnografik yöntem kullanılarak yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Araştırmacılar; “film izleme aktivitesinin, izleyiciyi diğer rekreasyon aktiviteleri yapmaya güdülemesi”, “anoreksi (iştahsızlık/yeme bozukluğu) hastalığından triatlon sayesinde kurtuluş” gibi konuları kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlatmış, incelemişlerdir (özdemir ve İnan, s.3).

Otoetnografi belgesel sinemayı da etkilemiş, otoetnografik belgesel filmler çekilmiştir. Örneğin Hande Çayır, kendisi ile yapılan görüşmede (Ban, 2013), kendi hikayesinden yola çıkarak çektiğini belirttiği “Yok Anasının Soyadı” adlı belgesel çalışmasını, otoetnografik film olarak nitelendirmektedir.

3. Eleştiriler

Otoetnografi; duygusal ve postmodernizmin aşırılıklarının ürünü olduğu, bilimsel olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Porter, 2004, s.1). Neredeyse, kişisel olanın politik olmasından, kişisel olanın teorik olması noktasına gelinmiştir (Okley ve Callaway, 1992, s.9). Otoetnografi, karşı çıktığı nesnel paradigma (objectivism) ile benzer biçimde; gerçeklik,

otorite ve otantik olma iddiasında bulunma ve ayrıcalıklı bir merkezin bir diğeriyle yer değiştirilmesi riskini taşımaktadır: şeffaflık ile aşkınlığın (transedency) birbirinin yerine geçmesi. Eğer, öznelere, kendi kişisel anlatılarında, parçalanmış, çok-konumlu ve güvenilir anlatıcılar olursa; bunun bedelini otoetnografinin ödemesi ve epistemolojik başarısızlığını kabul etmesi gerektiği savunulmaktadır (Jackson ve Mazzei, 2008).

Çelebi (1994), Denzin'in yorumlayıcı iletişim yaklaşımının metod mu teknik mi olduğunu incelediği makalesinde, Denzin'i, epifani sözcüğü ve kavramıyla adlandırdığı durum hakkında yaptığı açıklamanın oldukça sınırlı olduğu, bu 'durum'un hangi düzlemde ve hangi başka kavramlarla bağlantılandırılarak kavramsallaştırdığını belirtmediği; giderek bu durumu bir teorinin ana ögesi olacak biçimde temellendirmek için bilinçli ve istekli bir çabaya da girmediği yönünde eleştirmiştir. Buna göre; Denzin epifani'nin niçinini, nasılını betimlemediği, açıklanmadığı sürece bu 'durum' hakkında bir teori geliştirmiş de sayılamayız.

Diğer eleştiriler, daha çok postmodernizm ve postyapısalcılık üzerinden yürütülmektedir. Clair'e göre (2003), postmodern etnografinin temel zayıflığı teorik inşasında bulunan paradokslardan kaynaklanmaktadır. Postmodern düşünce ikili karşıtlıkların giderilmesi yönünde adım atsa da, bu karşıtlıklara sıkı bir bağlılık göstermiştir. Tek Doğru-Gerçek'e karşı çıksalar da modernizmin zayıflıklarına verdikleri cevap meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Kültür fenomeninin kendi "gerçek" algılarına dayanan sınırlı bir resmini çizebilmişler, seçtikleri söylem parçaları onların "dünya" modellerini temsil etmekten öteye gidememiştir. Böylece etnograf "kültürel kontrol"ü korumuş, devamını sağlamıştır. Ayrıca, kültürel analizlerine öncülük eden Avrupa felsefesi ve Avrupalı erkek filozoflar (Foucault, Lacan, Derrida, Baudrillard vb.) olmuştur. Son olarak, bir kısım postmodern etnograf, etnografik soruşturmayı kimin ve neyin kurduğuna ilişkin olarak modernist bakış içerisinde konuşmaya devam etmektedir (s.17).

Postmodernist etnografi türü, kendi-kendini doyurup rahatlatan özneliği teşvik ettiği, bir kültürün anlamlı yanlarını işleme yerine, belli bir küçük kesimine ait tek bir yanını abarttığı için eleştirilmiştir. Postmodernlik, Jameson'a göre, "geç kapitalizmin kültürel mantığıdır." Harvey'e göre ekonominin "yüksek iletişim, enformasyon ve taşıma teknolojileri tarafından bütünleştirilmiş global pazar tarafından oynak birikim rejimi içine tanımlanmış ekonominin Post-Fordist yeniden yapılandırılmasıdır". Büyük anlatılar ve politikaların yerini mikro

politikalar, kimlik politikaları, yerel politikalar, kurumsal güç mücadeleleri almıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s.422).

Sonuç

Lyotard'ın *Postmodern Durum*'unda çağdaş metaanlatılara karşı duyulan inancın bütünüyle sarsıldığı vurgusu (Emmison ve Smith, 2000) ile birlikte, 'bütün' olarak ele alınan ne varsa parçalanmış ve parçalardan hiçbirinin diğerinden daha az önemli olmadığı kabul edilmeye başlanmıştır. Bağlamsallığın her şey haline geldiği yüzyılda, başta paradigmlar olmak üzere, sorgulanmayan hemen hiçbir düşünce sistemi ya da biçimi kalmamıştır.

Otoetnografide kişisel olanın incelendiği "bağlam", kimi yerde sosyal, politik ve kültürel olarak nitelendirilse de, sıklıkla ve esas itibarıyla kültürel olana işaret etmektedir. Kültürün, toplumsal ve siyasal alanlarla ilişkisi kurulmamakta, dolayısıyla toplumsal ve siyasal makro kuramlardan yararlanılmadan kişisel anlatının analizi yapılmaya çalışılmaktadır. Böyle bir bağı kuran, bağlamı toplumsal ve siyasal olarak belirleyen, bütüncül yaklaşımlardan yararlanan bir eleştirel-otoetnografinin geliştirilip geliştirilemeyeceğinin tartışılması gerekmektedir.

Bağlamın "kültür" olarak ifade edilmesi, kültür üzerine düşünmeyi neredeyse zorunlu kılmaktadır. Özbudun (2011), kültür üzerine düşünürken göz önünde bulundurulması gerekenleri (öncülleri) şöyle sıralamaktadır:

1. İnsan topluluklarının maddî pratikleri, geçim faaliyetleri. Toplulukların içi ve arasındaki üretim ve bölüşüm ilişkileri;
2. İnsan pratik, kurum ve tahayyüllerinin tarihselliği, birikimsel niteliği ve bu niteliğin her birine kazandırdığı görelî özerklik;
3. Kültürün muhteviyatının oluşturulması, taşınması ve aktarımındaki insan aracılığı ve/ veya etkinliği;
4. Kültür oluşturucusu, taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak insan(lar)ın (ve toplumların) arasındaki eşitsiz iktidar ilişkileri ve iktidar konumlarının sahiplerine kültürel muhtevanın yorumlanması ve/ veya yeniden üretilmesinde sağladığı avantajlar.

Bu öncüller, kültürün insan(lar)ın yeryüzündeki varoluş koşullarıyla bağıntısız, fikrî, zihinsel bir kurgu olarak gören idealist yaklaşımlara olduğu kadar, onu üretim ilişkilerinin ve/ veya çevresel koşulların mekanik bir yansıması olarak değerlendiren kaba maddeci akımlara da karşı pratikle bağıntılı, dinamik/ süreçsel, etkileşimsel bir yaklaşımın ipuçlarını sunmaktadır.

Diğer bir konu ise “gerçeklik”in kavranılması meselesidir. Nitel araştırmanın, bilgiye tümevarım yöntemini kullanarak ulaşmaya çalıştığı ileri sürülmektedir. Etnografik araştırma ve özellikle otoetnografide ise tümevarım-tümdengelim tartışmasına girilmemekte, “bilme biçimleri” üzerinden bir epistemoloji geliştirilmeye çalışılmaktadır. Böylece “deneyim, performans ve düşünümsellik” kavramları önem kazanmaktadır. Bunun, amprisizm ile benzer ve karşıt özelliklerinin ayrıca tartışılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, amprisizm ile Marksizm ilişkisine kısaca da olsa değinmek gerekirse, öncelikle Marx’ın somut gerçekliği kavrayış şeklinin amprisizmden farklı olduğu söylenmelidir. Somut gerçeklik, amprisizmdeki gibi bir olgular yığını değildir ve kendini çıplak gözle incelemeye gelene ilk elde göstermez. Bu somut; gerçek deneyimlerden, olaylardan, yapı ve mekanizmalardan oluşmuştur (Zafer Yılmaz, 2001, s.49). Bilgilenme deviminin ilk evresinde, düşüncenin tekilden genele ve evrensele doğru gittiği tümevarımcı akıl yürütme ortaya çıkar. Neden-sonuç ve zorunluluk bağının kurulduğu evrede ise tümdengelimci akıl yürütmeler. Düşünce genelden özele, genelden genele, tekilden ya da özelden tekile ve özele gider (Aleksandr Şeptulin, 2013:175).

KAYNAKÇA

Aydemir, Aykan, Etnografi: Bir Araştırma Tekniğinden Daha Fazlasıdır, <http://www.etnografika.com/2011/07/27/etnografi-bir-arastirma-tekniginden-daha-fazlasidir/>

Ban, Sonay, Röportaj: Hande Çayır ile “Yok Anasının Soyadı” Üzerine, 2013 <http://www.karsikultur.com/roportaj-hande-cayir-ile-%C2%A8yok-anasinin-soyadi%C2%A8-uzerine>

Bennett, Tamryn, Ekphrastic Evolution: Textual-Visual Ekphrastic Dialogue of ..., University of Wollongong, 2008

Calhoun, Craig, Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, Çev.Güney Çeğin, et. al. (eds), Ocak ve Zanaat, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 77-131. , 2007

Chang, Heewon V., Autoethnography as Method, Left Coast Press, 2008

Clair, Robin Patric, *Changing Story of Ethnography*, Expressions of Ethnography, State University of New York Press, 2003, <http://www.sunypress.edu/pdf/60804.pdf>

Conquergood, Dwight, Rethinking Ethnography:Towards A Critical Cultural Politics, *Communication Monographs* 58.2, Haziran 1991 http://www.open-frames.net/pdf/145-Conquergood_19xx_rethinging_ethnograohy.pdf

Çelebi, Nilgün, Yorumlayıcı Etkileşimcilik: Yöntem mi, Teknik mi?, Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi, 1994, Cilt: 15 Sayı: 0 Sayfa: 145-156

Dedeoğlu, Ayla Özhan, Tüketici Davranışları Alanında Kalitatif Araştırmaların Önemi ve Multidisipliner Yaklaşımlar, D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi Cilt:17 Sayı:2, Yıl:2002, ss:75-92

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (eds). (1994). Introduction: Entering the field of qualitative research. In N. K. Denzin N K & Y. S. Lincoln (eds), *Handbook of Qualitative Research*, 17, London: Sage.

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2000), Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.),*Handbook of qualitative research* (2nd edn.). Thousand Oaks, CA: Sage, 1

Ellis, Carolyn, Adams, Tony E. ve Bochner, Arthur P. , Autoethnography: An Overview, (FQS) Forum:Qualitative Social Research, Volume 12, No. 1, Art. 10 – January 2011

Emmison, Michael ve Smith, Philip, *Researching the Visual*, SAGE Pub., Birinci Basım 2000, Londra, preface

Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz, Öteki Kuram, ERK 2010, 3.Basım,

Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). Thousand Oaks, CA: Sage. S.107-108

Jackson, Alecia Y. ve Mazzei, Lisa A., "Experience and "I" in Autoethnography: A Deconstruction." *International Review of Qualitative Research*, Vl. 1(3):299-317, 2008

Jones, Stacy Holman, Autoethnography, *Handbook of Qualitative Research*, Ed.Norman K.Denzin ve Yvonna S.Lincoln, Thousand Oaks, CA:Sage, 2005, 763-791

Kartarı, Asker, *İşyerinde Kültürlerarası İletişim Araştırmaları ve İletişim Etnografisi*, Sahanın Sesleri, Der.Hakan Ergül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 421, Birinci Basım, Mart 2013

Kuş, Elif, Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma, *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2007, 10(20), 19-41

Liamputtong, Pranee ve Rumbold, Jean, *Knowing Differently: Arts-Based And Colloborative Research Methods*, Nova Science Pub., 2008, New York

Okley, Judith ve Callaway, H. (Eds), *Anthropology And Autobiography*, ASA Monograph, London: Routledge, 1992

Özbudun, Sibel, *Antropolojide Kuramı Düşünmek, İnsancıl*, Yıl:21, No:254, Eylül 2011

Özdemir, Murat, *Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2010, 11 (1), 323-343

Özdemir, Gözde ve İnan, Ayşe Pelin, *Rekreasyon Araştırmalarında Otoetnografinin Kullanımı*, II.Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 2013, Kuşadası-Aydın, Bildiri Kitabı

Özdemir, Gamze Yücesan, *Mavi Yakalı İşçiler Üzerine Çalışmalarda Eleştirel Etnografi: Yöntembilimsel ve Politik Açılımlar/Sorunlar*, *Praksis* (4), 2001, 332-346

Özdemir, Gamze Yücesan, *İletişimin Ekonomi Politliği: İletişim Teknolojileri ve Kalkınma Söyleminin Eleştirisi*, *İletişim*, 2004/19

Parker, Devah ve Quillian, Lincoln, *Walking the Talk: What Employers Say Versus What They Do*, *American Sociological Review*; Jun 2005; 70, 3; ABI/INFORM Global

Pink, Sarah, Kürti, Laszlo ve Afonso, Ana Isabel, *Working Images*, , Routledge 2004, Londra

Porter, Noah, *CMA Methodology: Autoethnography*, University of South Florida, 2004 <http://anthropology.usf.edu/cma/CMAMethodology-ae.htm>

Spry, Tami, *Performing Autoethnography: An Embodied Methodological Praxis*, *Qualitative Inquiry*, Volume 7 Number 6, 2001 706-732 © 2001 Sage Publications

Şeptulin, Aleksandr, *Diyalektiğin Kategorileri ve Yasaları*, Çev.Yakup Şahan, Yordam Kitap, 2013

Wall, Sarah, *Easier Said than Done: Writing an Autoethnography*, *International Journal of Qualitative Methods*, 7:1, 2008, Open Access article: <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0>

Yılmaz, Zafer, *Althusser'in Bilim, İdeoloji ve Düzeyler Teorisinin Açmazları: Üstbelirlenimden Post-Belirlenime*, *Praksis*, Sayı 4, 2001